

Joacim Waara, Samhällsanalysenheten,
Koncernkontoret, Västra Götalandsregionen
2020-09-02

Perspektiv på svensk ekonomi och arbetsmarknad inför hösten 2020

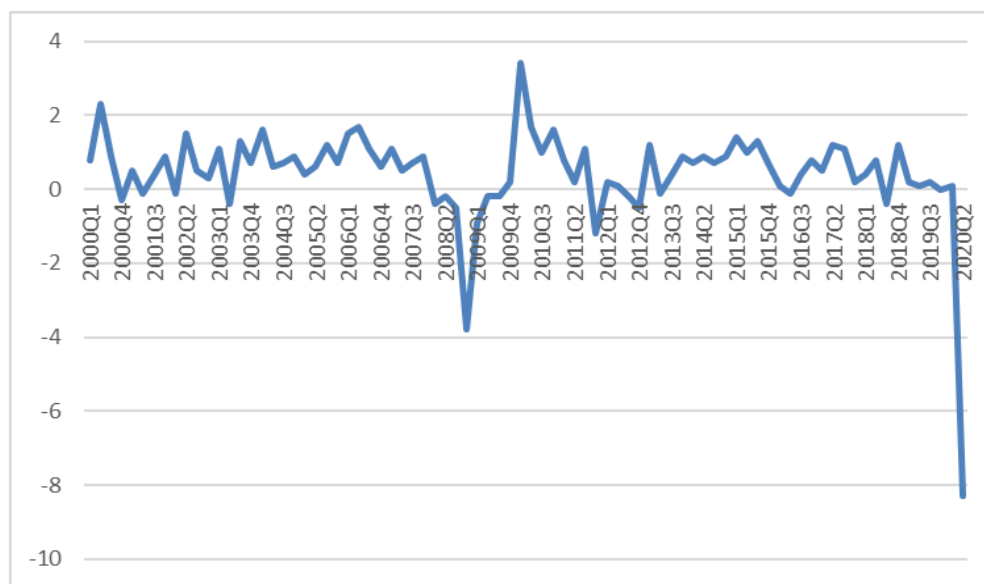
Smittspridningen av Covid-19 har slagit hårt mot svensk ekonomi, eftersom samhällets insatser för att minska smittspridningen har en negativ inverkan på såväl utbud som efterfrågan på varor och tjänster. Det är emellertid inte enbart de nationella insatserna för att motverka smittspridningen som påverkar svensk ekonomi, då regleringar i länder som är betydelsefulla handelspartners för Sverige skapar flaskhalsar som har negativ inverkan på svenskt näringsliv. Under det andra kvartalet 2020 sjönk BNP med 8,3 procent jämfört med det första kvartalet och det är det största fallet sedan kvartalsmätningarna inleddes 1980. Enligt konjunkturinstitutets (KI) senaste bedömning förväntas Sveriges BNP krympa innevarande år och landa på omkring -5 procent. Samtidigt ökar arbetslösheten och prognoserna pekar mot en arbetslöshet på ungefär 11 procent 2021. Detta trots att storskaliga stödpaket har sjugets i syfte att undvika dels en konkursvåg inom näringslivet, dels massarbetslöshet. Trots det bekymmersamma läget finns tecken på att ekonomin så sakteliga återhämtar sig och såväl efterfrågan som produktion ökade något under sommaren. Inför hösten är läget emellertid mycket osäkert och prognoserna gällande svensk ekonomis framtid präglas av en ambivalens. Det finns dock ett antal faktorer som talar för att svensk ekonomi ska klara sig jämförelsevis bra. För det första har Sverige stängt ner i mindre utsträckning än flertalet andra nationer. För det andra utgör de branscher som drabbats hårdast av social distansering en förhållandevis liten andel av total BNP. För det tredje har Sverige en låg statsskuld, vilket ger goda möjligheter att stötta näringsliv och hushåll via finanspolitiska stimulanser. Det finns emellertid även ett antal faktorer som talar för att svensk ekonomi kan drabbas hårt av krisen. Sverige är en öppen konkurrensutsatt ekonomi med liten inhemsk marknad. Den internationella handeln är i nuläget utsatt för en rad påfrestningar och Sveriges beroende av handel med andra länder medför att svensk ekonomi befinner sig i ett prekärt läge. Därtill är en hög skuldsättning bland svenska hushåll en besvärande faktor, då såväl hushåll som finansiell sektor kan drabbas hårt av en utdragen kris.

Fortfarande osäkert läge

Den nuvarande krisen är unik och särskiljer sig från tidigare recessioner, som har haft strukturell och/eller finansiell karaktär. Strukturkris innebär att den ekonomiska struktur som råder (kombinationen av bl.a. organisation, teknik, produkter och marknader) utsätts för så pass hård konkurrens att det uppstår ett omvandlingstryck. Hanteringen av strukturkriser förutsätter således storskaliga omställningar av

näringslivsstrukturen, då föråldrade näringar avvecklats till förmån för nya. Det rör sig följaktligen om en anpassning till nya konkurrens- och marknadsförhållanden. Kriser av finansiell karaktär, som exempelvis krisen 2008–2009, har en annan karaktär än strukturkriserna och medför att finansmarknaden slutar fungera med en kreditåtstramning som följd. Detta leder till en efterfrågeminskning, som har menlig inverkan på aktiviteten i ekonomin. Även om det inte råder fullständig konsensus gällande krishantering har det funnits en politisk enighet om behovet av att öka efterfrågetrycket i ekonomin i anslutning till kriser, vilket dels ökar den ekonomiska aktiviteten, dels stimulerar sysselsättningen. Detta kan åstadkommas genom bl.a. penningpolitiska strategier som räntesänkningar och ökade statliga utgifter. Regeringar och parlament, centralbanker samt andra offentliga aktörer spelar i normalfallet en nyckelroll vid sjösättandet av efterfrågestimulerande insatser i kristid. I nuvarande situation agerar emellertid nämnda aktörer snarare efterfrågehämmande (för att minska smittspridningen), vilket gör nuvarande kris unik i marknadsekonomin moderna historia. Krispolitiken har därmed en negativ inverkan på såväl utbuds- som efterfrågesidan och fallet i BNP per kvartal är unikt ur ett historiskt perspektiv (se figur 1). I jämförelse med andra länder sticker Sverige emellertid inte ut, då samtliga EU-länder har upplevt ett motsvarande fall, eller än värre, vad gäller tillväxt i BNP under våren.

Figur 1: BNP-tillväxt per kvartal, kv. 1 2008 – kv. 2 2020, procent, fasta priser

Källa: Konjunkturinstitutet.

Målet för den ekonomiska politiken är att minska aktiviteten i ekonomin, utan att den tar långsiktig skada. När smittspridningen är över ska ekonomin så sakteliga kunna återhämta sig. Detta är åtminstone tanken, men huruvida detta realiserats eller inte är i nuläget osäkert. Det är viktigt att framhålla att ekonomer har svårt att skatta följdverkningarna av den rådande situationen, eftersom det som sagt är ett unikt skeende i marknadsekonomin historia. Ekonomin genomgår visserligen cykliska förlopp, med återkommande lågkonjunkturer respektive tillväxtperioder, men det rör sig då om förhållandevis utdragna skeenden.

Studier av tidigare kriser visar således att de varar 1,5–2 år. (1990-talskrisen sticker emellertid ut då den varade i ungefär 3 år).¹ Det som sker nu är dock ett abrupt avbrott till följd av en pandemi och det saknas i mångt och mycket en makroekonomisk modell som kan implementeras för att hantera den uppkomna situationen. Ekonomer har därtill svårt att skatta hur pass utdragen krisen kommer att bli. De regeringar som har budgetutrymme har visserligen sjösatt överbrygningspaket, syftandes till att rädda företag och arbetstillfällen, men huruvida det ger önskad verkan om förloppet blir utdraget är långt ifrån säkert. Det är i nuläget svårt att förutspå de långsiktiga konsekvenserna för ekonomi och sysselsättning, eftersom det råder stor osäkerhet gällande hur länge rådande restriktioner kommer att kvarstå. Risken för att en synnerligen djup lågkonjunktur står för dörren är dock stor. En bred kraftsamling krävs om en depression ska undvikas. En kraftsamling som kräver samverkan och solidaritet såväl inom som mellan stater.

Svensk ekonomi

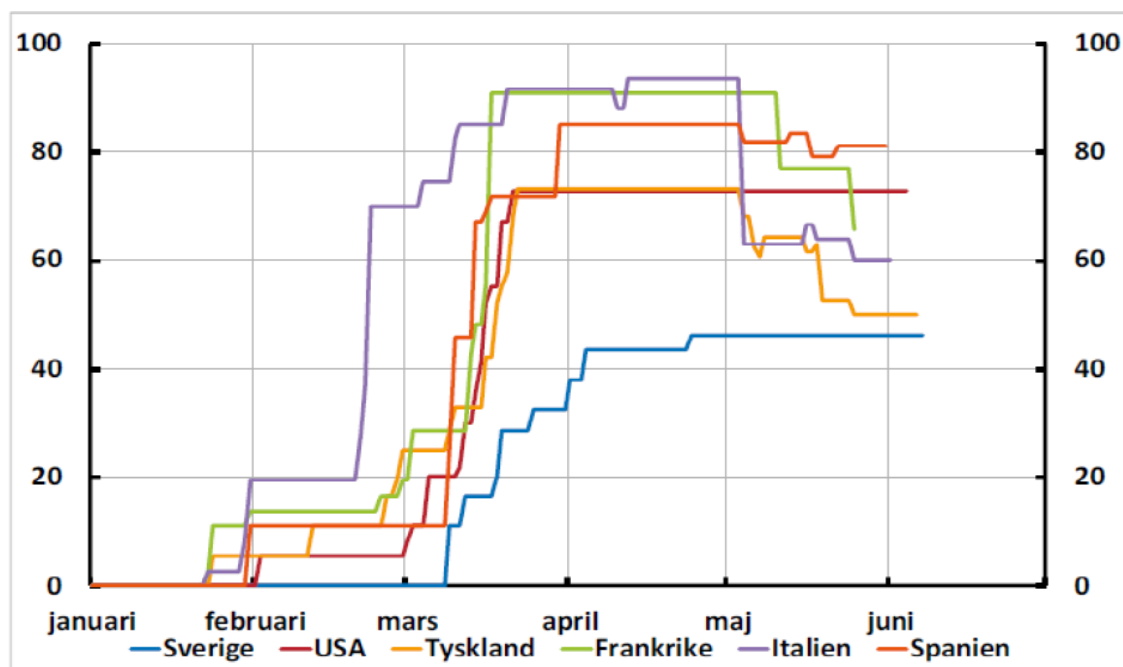
I nuläget slåss såväl industri- som tjänsteproduktion för sin överlevnad i stora delar av världen, då både utbuds- och efterfrågesidan har påverkats negativt av de åtgärder som vidtagits för att begränsa smittspridningen. Sverige är inget undantag. Till följd av pandemin brottas sålunda svenska företag med betydande lönsamhetsproblem och liksom i övriga världen slåss hela branscher för sin överlevnad. Efterfrågan minskade stadigt i svensk ekonomi under våren och såväl industri- som tjänstesektor upplevde en påtaglig avmattning på efterfrågesidan. Svenska staten sjösatte med anledning därav storskaliga åtgärds paket, syftandes till överbryggnings paket under krisen. Möjligheten till korttidsarbete (tidigare benämnt korttidspermittering), hyressubventioner, minskade egenavgifter och olika former av nödlån utgjorde hörnstenar i åtgärds paketet. Mycket talar för att dessa åtgärder har mildrat de värsta effekterna av krisen och under sommaren ökade successivt såväl efterfrågan som produktion i svensk ekonomi. Inför hösten finns en försiktig optimism, men läget är mycket osäkert och en andra våg av smittspridning kan medföra nya nedstängningar i omvärlden, vilket har betydande inverkan på svensk ekonomi.

Som nämns i ingressen finns ett antal faktorer som talar för att svensk ekonomi kan klara sig jämförelsevis bra. För det första har Sverige fört en politik inriktad mot en begränsad nedstängning med upprätthållen produktion och efterfrågan inom flertalet branscher, vilket sticker ut internationellt. Detta åskådliggörs nedan i det så kallade stringensindexet, som innehåller en jämförelse mellan 6 länder under våren och tidig sommar (se figur 2). Stringensindexet kan anta värden mellan 0 och 100 (100 indikerar fullständig nedstängning och 0 det rakt motsatta) och är ett aggregat av 8 olika delindex. (Dessa 8 delindex är; graden av skolstängningar, stängningar av arbetsplatser, inställda arrangemang, storleksgräns

¹ Prof. Rodney Edvinsson vid Stockholms universitet har skattat de ekonomiska krisernas längd från mitten av 1800-talet fram till 2000-talet.

för folksamlingar, inställd kollektivtrafik, krav och/eller rekommendationer att stanna hemma, restriktioner för inrikesresor och restriktioner för utrikesresor.)

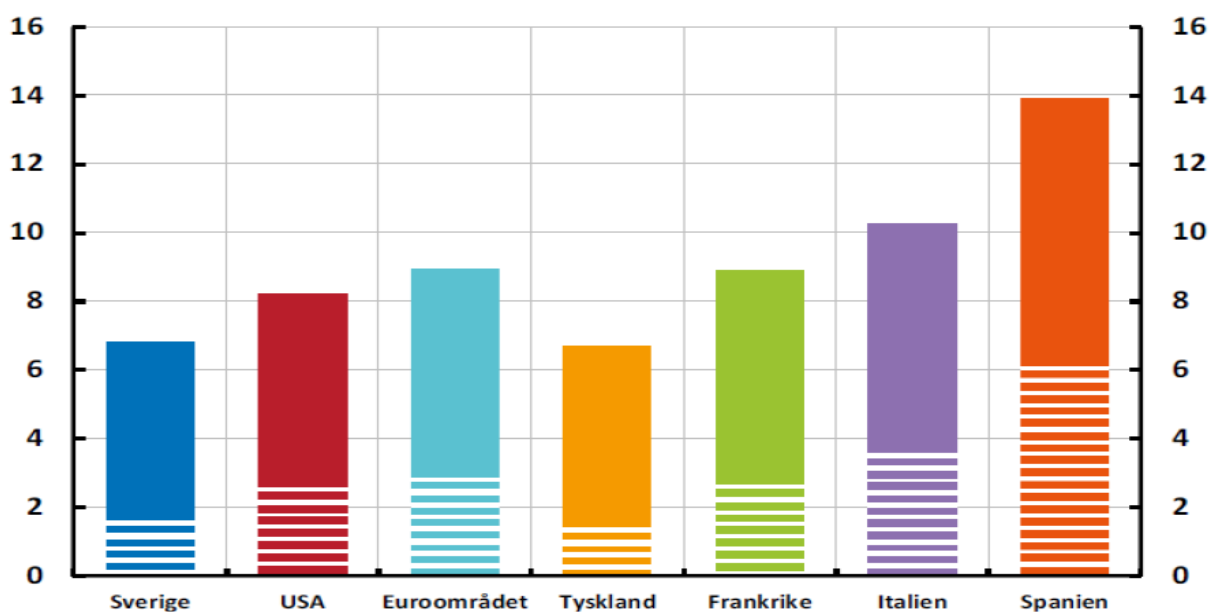
Figur 2: Stringensindex

Källa: Konjunkturinstitutet; Hale et al (2020).

För det andra utgör de branscher som drabbats hårdast av den sociala distanseringen en jämförelsevis liten andel av svensk BNP. I figur tre illustreras förädlingsvärdets andel av BNP i särskilt utsatta branscher i sex länder samt euroområdet. (Den streckade delen av respektive stapel avser förädlingsvärde inom hotell och restaurang, medan resterande del av respektive stapel summerar förädlingsvärdet inom detaljhandel, flygtransporter, underhållning och rekreation.) Som synes är situationen likvärdig i Sverige och Tyskland, där de särskilt utsatta branschernas bidrag till BNP är begränsat, medan länder som Spanien och Italien är mer beroende av verksamheter kopplade till turist- och besöksnäringar. Med detta sagt är antalet sysselsatta inom de särskilt drabbade branscherna betydande även i Sverige och Tyskland. Således har lönsamhetsproblemen inom de utsatta branscherna medfört storskaliga varsel och uppsägningar, vilket har bidragit till en påtaglig ökning av arbetslösheten.

Figur 3: Förädlingsvärde i särskilt drabbade branscher, andel av BNP, procent

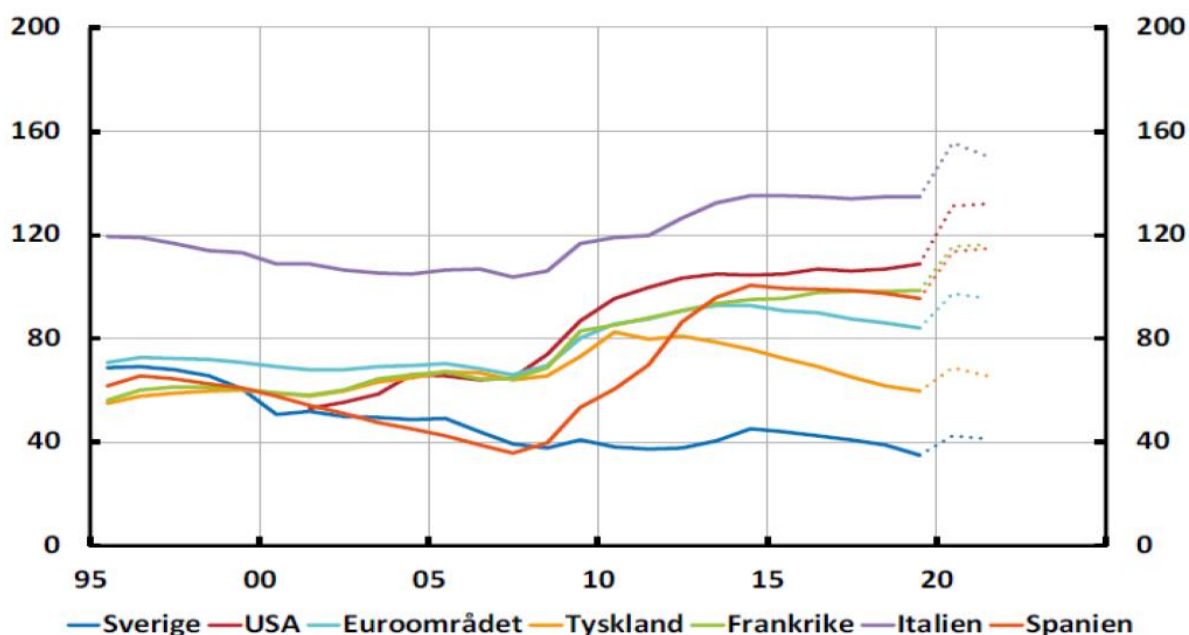

Källa: OECD; Riksbanken. Konjunkturinstitutet. Data från 2017, med undantag för Italien (2016).

För det tredje har Sverige en låg statsskuld, vilket ger goda möjligheter att stötta näringsliv och hushåll via finanspolitiska stimulanser. Ovan nämnda åtgärds paket syftandes till överbryggnings möjliggörs alltså av den låga skuldsättningen för svenska staten. Finanspolitiska åtgärder för att dels stötta företag som drabbats av tillfälliga lönsamhetsproblem, dels motverka massarbetslöshet, har vidtagits i många länder. Pandemin förväntas dessutom klinga av under kommande halvår och det blir då viktigt att stimulera efterfrågan från konsumenterna, eftersom det bidrar positivt till näringslivets återhämtning. Det är dock viktigt att framhålla att ländernas förmåga att vidta expansiva finanspolitiska åtgärder varierar kraftigt. Exempelvis hade många länder i södra Europa ansträngda statsfinanser redan innan pandemin, och de är till viss del bakbundna av en statsskuld som vida överstiger EU-målen. (EU har dock tillfälligt lättat på sitt regelverk och öppnat för stora budgetunderskott under nuvarande kris). Samtidigt bidrar det låga ränteläget i många länder till att upplåningen kommer att vara billig. Den omfattande offentliga upplåningen i många länder kommer dock att medverka till en successiv ökning av statsskuldräntorna.

I figur 4 åskådliggörs skuldsättningen i offentlig sektor i 6 länder samt hela Euroområdet. (Den streckade delen av respektive linje avser Internationella valutafondens prognos kommande månader.) Som synes finns ett betydande utrymme för olika typer av stimulans- och återuppbyggningspaket i svensk ekonomi, vilket inger ett förtroende på marknaden från såväl produktionssidan som konsumenterna. I nuläget pågår planeringen för vilka offentligfinansierade stimulanspaket som bör sätts inom ramen för den av finansministern tillsatta Omstartskommissionen.

Figur 4: Skuldsättning i offentlig sektor, andel av BNP, procent

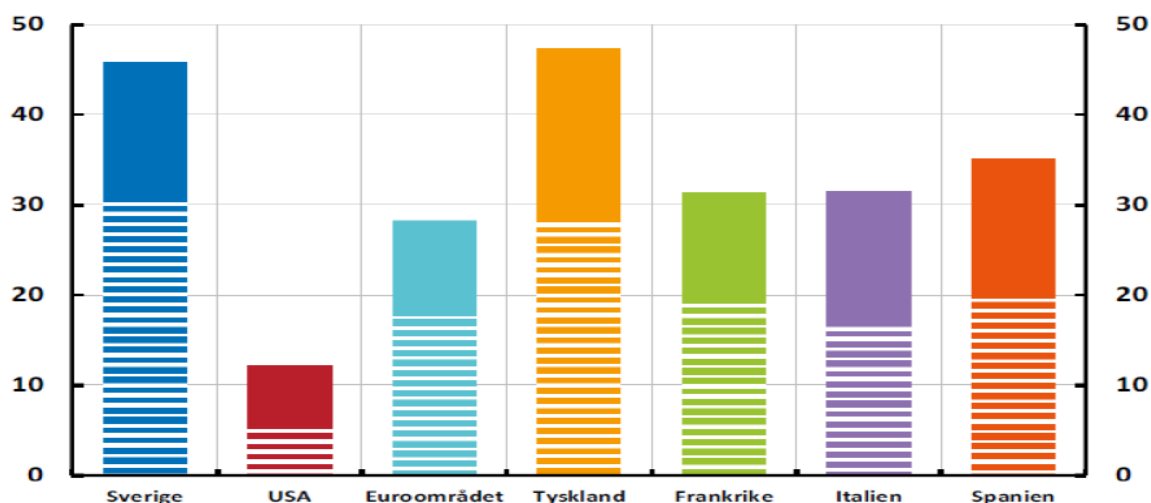

Källa: Konjunkturinstitutet; IMF.

Det finns också ett antal faktorer som talar för att svensk ekonomi kan drabbas hårt av den nuvarande krisen. Sverige är en öppen och konkurrensutsatt ekonomi med en liten inhemsk marknad, vilket medför att läget på den internationella marknaden har stor inverkan på lönsamheten inom svenskt näringsliv. Europas länder är i hög grad beroende av varandra och för Sverige innebär detta att en nedstängning av produktion i övriga Europa, samt övriga världen, ger störningar inom både import och export. Särskilt besvärligt är dock störningarna på den inomeuropeiska marknaden. För svensk del går 73 procent av all export till övriga Europa.

I figur 5 åskådliggörs exportens andel av BNP. Exportandelen för Euroområdet avser endast export till länder utanför Euroområdet, medan uppgifterna för varje enskilt land avser den totala exporten. Den streckade delen av respektive stapel avser den del av exporten som förknippas med globala värdekedjor. Det framgår tydligt att Sverige är oerhört beroende av export samt att betydande delar av exporten är direkt kopplad till globala värdekedjor. Under våren uppstod störningar i de globala värdekedjorna till följd av nedstängningar i många länder, vilket bl.a. orsakade en brist på insatsvaror inom flertalet industribranscher. Läget har delvis förbättrats under sommaren, men det finns fortfarande en oro för konsekvensen av ytterligare nedstängningar runtom i världen och vissa ekonomer befärar att hela värdekedjor riskerar att raseras för en lång tid framöver.

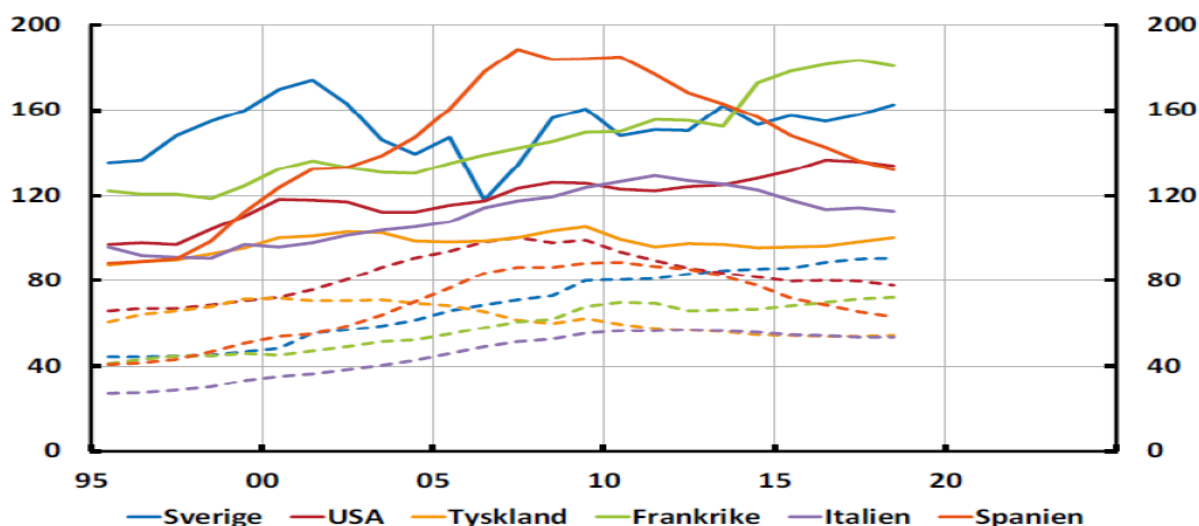
Figur 5: Export av varor och tjänster, andel av BNP, procent

Källa: Konjunkturinstitutet; EUROSTAT, Världsbanken.

Ytterligare en faktor som kan medföra att Sverige drabbas hårt av krisen är den höga skuldsättningen i privat sektor, dvs. hushåll och icke-finansiella företag (se figur 6). (Den streckade linjen avser hushållens skuldsättning, den heldragna linjen avser summan av hushåll och företag). Hushållens höga skuldsättning är direkt beroende av inkomster som genereras av förvärvsarbete och en massarbetslöshet skulle medföra att hushållen inte kan betala ränta och amorteringar på bl.a. bostäder, vilket skulle leda till ett kraftigt prisfall på bostadsmarknaden. Därtill skulle bankerna drabbas av likviditetsproblem, när hushåll inte längre kan betala sina skulder. Även en storskalig konkursvåg inom näringslivet skulle drabba bankväsendet hårt, eftersom en generös utlåning till näringslivet är beroende av kontinuerliga amorteringar och ränteintäkter.

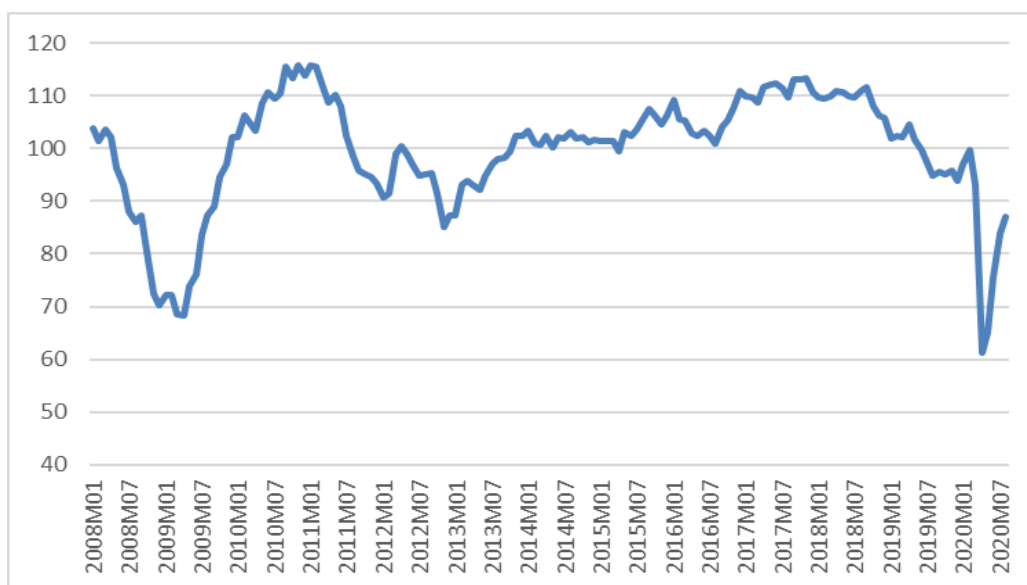
Figur 6: Skuldsättning i privat sektor, andel av BNP, procent

Konjunkturläget

Konjunkturläget avspeglar sig i den av KI framtagna barometerindikatorn, vilken baseras på svar från företag och hushåll (se figur 7). Hänsyn tas till faktorer som orderstock, försäljning, nulägesbedömning och framtidsutsikter. (Ett värde över 100 indikerar att konjunkturen är starkare än normalt, medan ett värde under 100 visar det motsatta.) Barometerindikatorn föll med 34 enheter från mars till april och hamnade på den lägsta nivån sedan mätningarna inleddes 1993. Indikatorn befann sig i april på ungefär 60, vilket är klart under det lägsta värde som uppmättes under den senaste internationella finanskrisen 2008–2009. I slutet av våren och under sommaren förbättrades dock läget något och i juli månad hamnade barometerindikatorn på 84. Uppgången fortsatte i augusti, då barometerindikatorvärdet var 87. KI ser detta som ett tecken på att efterfrågan och produktion så sakteliga återhämtar sig. Med detta sagt råder det fortfarande mycket svagare konjunktur än normalt och det kommer sannolikt att dröja innan svensk ekonomi hamnar i vad som kan betecknas som normalkonjunkturrellt läge.

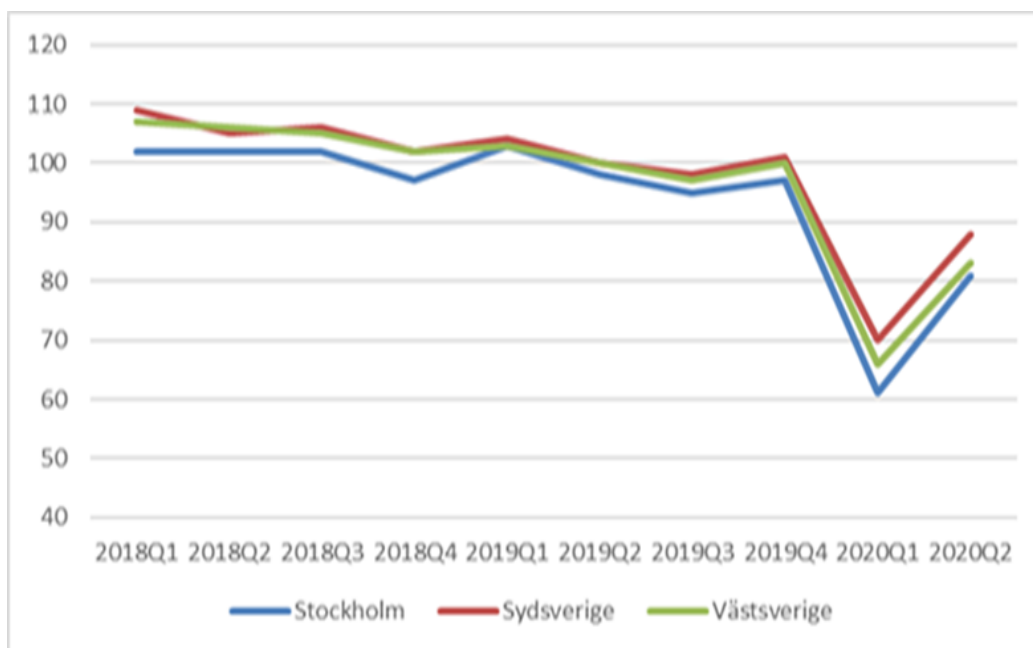
Figur 7: Barometerindikator, januari 2008 – augusti 2020, säsongsrensade värden

Källa: Konjunkturinstitutet.

Regional konjunkturstatistik publiceras kvartalsvis och baseras på konfidensindikatorn, vilket är en sammanvägning av svar från företag gällande orderstock, försäljning, nulägesbedömning och framtidsbedömning. I figur 8 åskådliggörs konfidensindikatorn för Stockholm (Stockholms län), Sydsverige (Blekinge och Skåne län) och Västsverige (Hallands och Västra Götalands län). Samtliga regioner upplevde ett kraftigt fall under mars och april, efter en marginell uppgång i början av året. Under det andra kvartalet skedde dock en återhämtning i samtliga tre regioner. I nuläget är konjunkturläget starkast i Sydsverige och svagast i Stockholm, även om skillnaden mellan de tre regionerna är ringa. Differensen kan framförallt förklaras av den regionala näringslivsstrukturen.

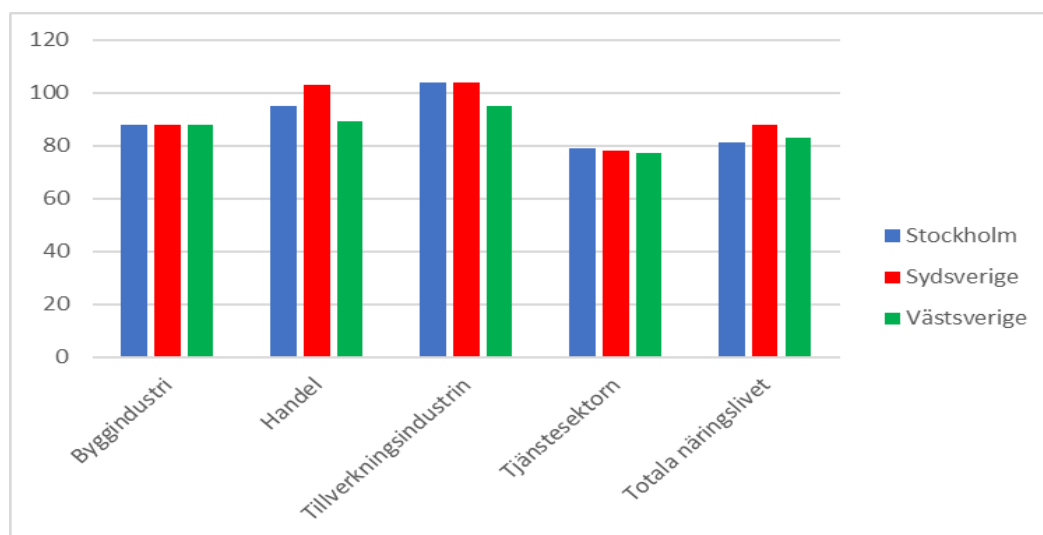
Figur 8: Konfidensindikator, kvartal 1 2018 – kvartal 2 2020, säsongrensade värden

Källa: Konjunkturinstitutet.

Betydande andelar av den privata serviceproduktionen är koncentrerad till Stockholmsområdet, vilket förklarar det faktum att det lägsta indikatorvärdet uppmäts i den aktuella regionen. Konjunkturläget är problematiskt inom den privata tjänsteproduktionen i samtliga tre regioner (se figur 9). För västsvensk del är utvecklingen inom industrin emellertid särskilt betydelsefull för det samlade konjunkturläget. I skrivande stund uppger KI att det skett ett påtagligt lyft inom tillverkningsindustrin och byggverksamheten medan läget fortsatt är problematiskt, om än ljusnande, för delar av den privata tjänstesektorn.

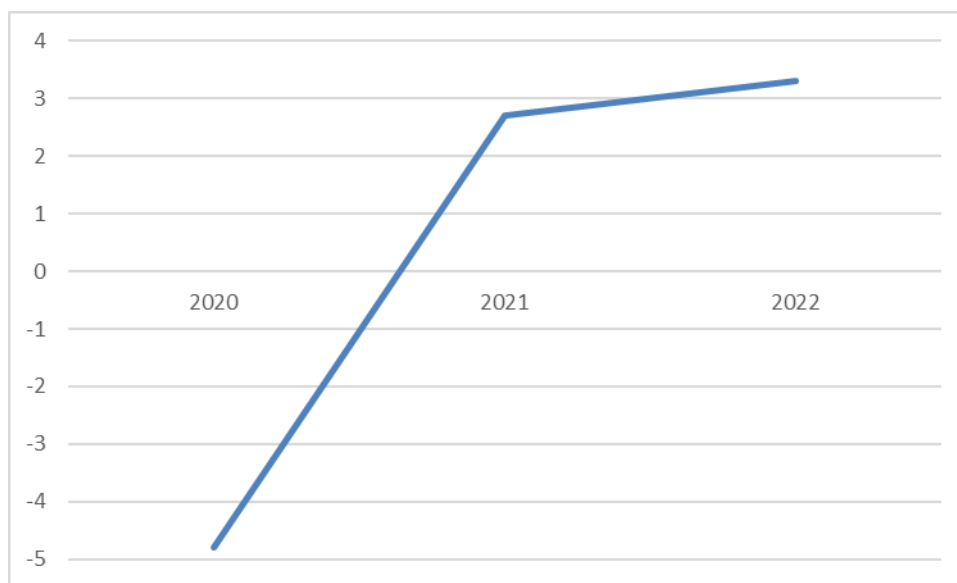
Figur 9: Konfidensindikator, kvartal 2 2020, säsongrensade värden

Tillväxten i BNP per capita

I samband med den senaste finanskrisen föll Sveriges BNP med ungefär 5 procent. Det är högst sannolikt att ett BNP-fall i motsvarande storleksordning, eller än värre, kommer att ske till följd av den nuvarande pandemin. Sverige var redan under hösten 2019 på väg in i en mild lågkonjunktur, då tillväxten i svensk ekonomi hade försvagats. Mycket talade dock för att konjunkturläget förbättrats något under innevarande års första månad, vilket primärt förklaras av en förbättrad industrikonjunktur. Läget förändrades emellertid abrupt till följd av smittspridningen av coronaviruset och tillväxten avtog markant. Liksom i övriga världen minskade efterfrågan i Sverige snabbt under våren till följd av oro för smittspridning och myndigheters åtgärder för att motverka densamma. Det andra kvartalet 2020 föll BNP snabbt och nedgången var större än vid finanskrisen 2008 och 1990-talskrisen (se figur 1). Enligt KI:s prognoser antas läget förbättras något kvartal tre och fyra innevarande år, men tillväxten i BNP per capita väntas ändå hamna på ungefär -5 procent 2020. Detta förklaras av faktorer som låg efterfrågan på exportmarknaden, problem med import till Sverige, begränsad konsumtion, minskad turism och lägre investeringar. Pandemin antas ebba ut under kommande, vilket leder till s.k. rekyl när uppdämd efterfrågan ska tillgodoses och uppskjutna investeringar ska genomföras. Således förväntar sig KI en återhämning under 2021 och 2022, med en tillväxt i BNP per capita på omkring 2,7 procent nästa år och 3,3 procent 2022. Trots återhämtningen antas lågkonjunktur råda i Sverige och övriga Europa under ett par års tid.

Figur 10: Årlig tillväxt i BNP per capita, prognos 2020–2022, procent

Källa: Konjunkturinstitutet

Arbetsmarknadsläget

Liksom konjunkturläget utvecklades arbetsmarknaden relativt svagt under 2019 och arbetslösheten steg. En utveckling som fortsatte under det första kvartalet innevarande år, då arbetslösheten ökade till 7,6 procent i slutet av det första kvartalet. I mars slog pandemin som bekant till mot Sverige med full kraft och under våren föll efterfrågan på företagens produkter och tjänster på bred front inom näringslivet, vilket minskade företagens arbetskraftsbehov. Arbetsmarknadsläget är i nuläget oerhört problematiskt. Arbetslösheten ökar stadigt och en växande grupp unga vuxna riskerar att hamna i långtidsarbetslöshet. Den höga arbetslösheten inom gruppen unga vuxna förklaras bland annat av att de har jämförelsevis kort arbetslivserfarenhet, begränsad utbildningsbakgrund och ofta erhåller osäkra anställningsvillkor som exempelvis timanställning. De osäkra anställningsvilkoren gör att de oftast inte omfattas av statligt stöd för korttidsarbete eller varsel.

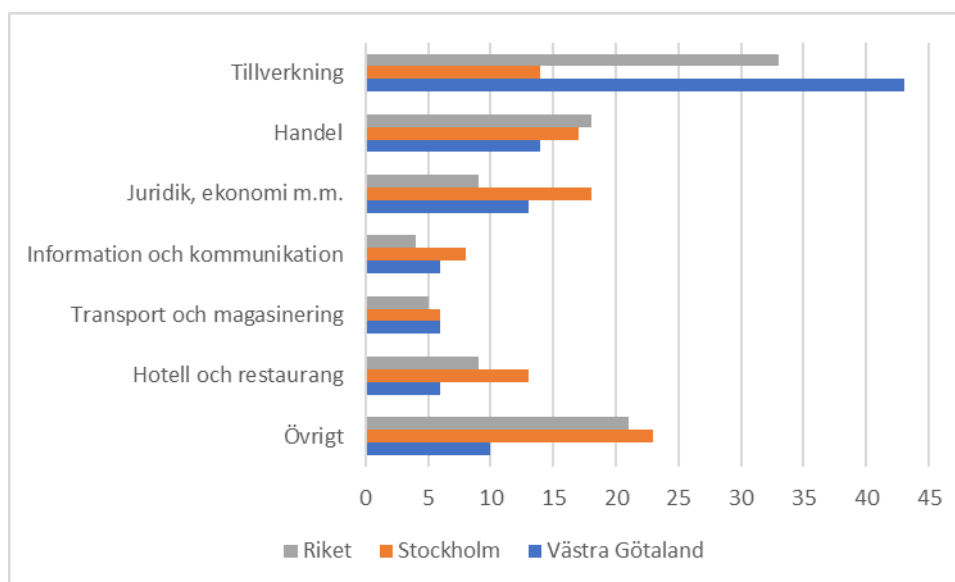
I slutet av juli innevarande år uppgick arbetslösheten i Västra Götaland till 8,8 procent (9,2 procent i riket som helhet), vilket är hela 2,6 procentenheter högre än motsvarande månad 2019. Som framgår i tabellen nedan finns vissa inomregionala differenser vad arbetslösheten beträffar, då arbetsmarknadsläget är mest gynnsamt i Sjuhärad och minst gynnsamt i Fyrbodal. Jämfört med juli 2019 har emellertid den största ökningen vad arbetslösheten beträffar ägt rum i Göteborgsregionen.

Figur 11: Antal och andel arbetslösa samt procentuell förändring sedan juli 2019.

	Antal arbetslösa, juli 2020	Andel av arbetskraften (16–64 år) juli 2020	Förändring jämfört med juli 2019 (procentenheter)
Göteborgs- regionen	47 034	8,6%	+3,0
Fyrbodal	13 534	10,2%	+2,2
Skaraborg	10 601	8,0%	+2,0
Sjuhärad	8 669	7,6%	+1,9
Västra Götaland	77 767	8,8%	+2,6
Riket	478 081	9,2%	+2,3

Enligt arbetsförmedlingens prognoser kommer den öppna arbetslösheten att hamna på omkring 11 procent under 2021 och det mesta talar för att det besvärliga läget på arbetsmarknaden kommer att fortgå under ett par år. Detta trots sjösättandet av storskaliga överbrygningsprogram, som exempelvis stödet till korttidsarbete. Fram till den 25:e augusti hade 27,7 miljarder utbetalats för finansiering av korttidsarbete i riket som helhet, varav 7,3 miljarder tilldelades företag med säte i Västra Götaland. Fördelningen av utdelat stöd för korttidsarbete per bransch varierar i olika landsdelar och speglar den regionala näringslivsstrukturen (se diagram nedan).

Figur 12: Fördelning av beviljat stöd för korttidsarbete per bransch 2020-08-25, procent

Källa: Tillväxtverket

Det finns i nuläget vissa ljus i tunneln på arbetsmarknadsområdet, vilka är värda att framhålla. För det första har en påtaglig inbromsning av arbetslöshetstillväxten skett i Västra Götaland under augusti månad. För det andra har antalet varsel successivt minskat sedan i våras. På samma sätt som det råder stor osäkerhet gällande den ekonomiska tillväxten kommande månader råder emellertid stor osäkerhet inför framtiden vad gäller jobbtillväxten. Med anledning därav krävs sannolikt storskaliga insatser på utbildnings- och arbetsmarknadsområdet under kommande år, vilket blir en stor utmaning för berörda aktörer.